

Արթուր Ղամբարյան

*Հայ-ռուսական համալսարանի իրավունքի տեսության և սահմանադրական իրավունքի ամբիոնի վարիչ,
իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,
ՀՀ վաստակավոր իրավաբան,
ՀՀ դատախազության «Օրինականություն» գիտագործնական պարբերականի խմբագրական խորհրդի անդամ*

ՔՆՆՉԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅԱՆ ԿԱՏԱՐՈՒՄԸ ՏԵՍԱԿԱԿԻ ՄԻՋՈՑՈՎ¹

Համառոտագիր

Հոդվածում ուսումնասիրվել են Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված տեսակապի միջոցով քննչական գործողություն կատարելու էությունը՝ որպես բացառիկ միջոց, տեսակապի միջոցով քննչական գործողություն կատարելու հիմքերը և տեսակապի միջոցով քննչական գործողության կատարման դատավարական կարգը: Ընտրված թեման ուսումնասիրելիս վերլուծվել են տեսակապի միջոցով քննչական գործողություն կատարելու օրենսդրական առանձնահատկությունները և դրա կատարման գործնական նշանակությունը: Ընտրված թեմայի արդիականությունը պայմանավորված է տեսակապի միջոցով քննչական գործողությունների վերաբերյալ օրենսդրական դրույթների տարաբնույթ մեկնաբանմամբ: Այս թեմայի հետազոտության նպատակն է ուսումնասիրել քրեական դատավարությունում տեսակապի միջոցով քննչական գործողություն կատարելու առանձնահատկությունները և հիմքերը, մասնավորապես՝ բացահայտել քրեական դատավարությունում տեսակապի միջոցով քննչական գործողություն կատարելու էությունը, տեսակապի միջոցով քննչական գործողություն կատարելու հիմքերի մասին իրավական կարգավորումների տրամաբանությունը և օրենսդրի ենթադրյալ կամքը, ինչպես նաև բացահայտել տեսակապի միջոցով քննչական գործողության կատարման դատավարական կարգի առանձնահատկությունները և խնդիրները: Հոդվածում ընտրված թեման ուսումնասիրելիս կիրառվել են իրավահամեմատական մեթոդը, դեդուկտիվ և ինդուկտիվ, ինչպես նաև վերլուծության ու վերացականության մեթոդները:

Հիմնաբառեր - քննչական գործողություն, տեսակապ, բացառիկ միջոց, այլ վայր, անձի անվտանգություն:

¹ Հոդվածը ներկայացվել է 02.04.2024 թ., գրախոսվել է 03.05.2024 թ.:

1. Ներածություն

1.1. Տերմինների մասին: Ներկայումս եվրոպական երկրների շարքում դժվար է գտնել այնպիսի իրավակարգ, որն արգելում է տեսակոնֆերանսի (տեսակապի) կիրառումը, քանի որ այն պարզեցնում է քրեական գործերով արդարադատության իրականացումը (հատկապես խոշոր տարածք ունեցող պետություններում), նպաստում է դատավարական տնտեսմանը և դատավարության ողջամիտ ժամկետների պահպանմանը²:

Տարբեր դատավարական համակարգերում տեխնիկական այս միջոցն անվանվում է տարբեր կերպ՝ հեռակոնֆերանս (телеконференция), վիդեոկոնֆերանս (видеоконференция): ՀՀ օրենսդիրն օգտագործել է «տեսահաղորդակցության տեխնիկական միջոց» և «տեսակապ» ձևակերպում ներքը (ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 214-րդ հոդվածի 6-րդ մաս), ինչը նշանակում է, որ անկախ գործողության մասնակիցների քանակից՝ պետք է առկա լինի ինչպես ձայնը, այնպես էլ պատկերը: Դոկրտինում, օրինակ, նշվում է, որ տեսակապի միջոցով հարցաքննության (հեռահարցաքննության) էությունն այն է, որ հարցաքննողը գտնվում է առանձին դատական նիստի դահլիճում կամ քննիչի սենյակում, իսկ հարցաքննվողը (օրինակ՝ վկան, տուժողը, մեղադրյալը)՝ մեկ այլ սենյակում, օրինակ՝ քրեակատարողական հիմնարկում, առանձին դեպքերում՝ նույնիսկ այլ պետությունում, և հարցաքննությունն իրականացվում է տեսակապի օգնությամբ³:

ՀՀ քրեական դատավարությունում տեսահաղորդակցության տեխնիկական միջոցը (տեսակապը) կարող է օգտագործվել ոչ միայն հարցաքննության, այլև մյուս քննչական գործողությունների պարագայում, եթե դրանց բնույթը թույլ տալիս է այն կատարել տեսակապի միջոցով:

1.2. Տեսակապի միջոցով քննչական գործողություն կատարելու էությունը: Տեսակապի միջոցով քննչական գործողությունը պետք է տարբերակել քննիչի կողմից հեռախոսով տեղեկություններ հավաքելու՝ օրենքով չնախատեսված եղանակից: Օրինակ՝ տեսակապի միջոցով քննչական գործողություն կատարելու հետ որևէ առնչություն չունի այն իրավիճակը, երբ քննիչը հեռախոսազանգի միջոցով վկայից ստանում է տեղեկություններ և այն ներկայացնում է որպես տեսակապի միջոցով ձեռք բերված «ցուցմունք»: Այսպես, թիվ ՄԴ-1/0040/01/22 գործով 31.01.2023թ. դատական ակտով Դատարանն անդրադարձել է վկայի հարցաքննությունը, այսպես կոչված, «տեսակապով» իրականացնելու և դրա արդյունքները որպես ապացույց օգտագործելու թույլատրելիությանը: Նշված գործով Դատարանը նշել է.

² St'u Трефилов А. А., «Уголовный процесс Швейцарии: Уголовный процесс зарубежных стран». Том 1 (15). М.: «НИПКЦ Восход-А». 2016, էջ 223-224

³ Այս մասին տե՛ս Шерба С. П., Архипова Е. А. «Применение видеоконференцсвязи в уголовном судопроизводстве России и зарубежных стран: опыт, проблемы, перспективы». М.: Юрлитинформ, 2016 г.

«Վկայի հարցաքննությունն իրականացվել է «Տեսակապով» մասնավորապես վարույթն իրականացնող քննիչն իր հեռախոսահամարով զանգահարել և գրուցել է Բարկեն Ղազարյան ներկայացած անձի հետ, խոսակցության բովանդակությունը փաստաթղթավորվել է և ներկայացվել է որպես ապացույց: (...) սույն իրավիճակում վարույթն իրականացնող քննիչը ՀՀ քր. դատ. օր.-ով չնախատեսված կարգով է փորձել ապացույց ձեռք բերել՝ մասնավորապես որպես ապացույց մեղադրանքի հիմքում դրել է իր կողմից հեռախոսագրույց ունենալու արձանագրությունը, որն ապացույցների շարքում ներառված թույլատրելի կարգով ձեռքբերված ապացույց չէ: Հետևաբար ՀՀ չսահմանված կարգով, դեռ ավելին՝ տվյալ քննչական գործողության կատարման կարգի էական խախտմամբ ձեռքբերված ապացույցը չի կարող օգտագործվել և վկայակոչվել անձի մեղքը հիմնավորող ապացույցների զանգվածում, ուստի ամբաստանյալի մեղքի հիմնավորման հիմքում դրված վկայի հետ հեռախոսագրույց ունենալու, այնուհետև այդ հեռախոսագրույցի ձայնագրությունը գննելու արձանագրությունն անթույլատրելի ապացույցներ են և չեն կարող դրվել ապացույցների ծավալի մեջ»:

Ինչպես նկատում ենք, Դատարանը հեռախոսագանգով անձից տեղեկություններ հավաքելը իրավացիորեն չի համարել տեսակապի միջոցով հարցաքննություն:

1.3. Տեսակապը՝ որպես բացառիկ միջոց: ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 214-րդ հոդվածի 6-րդ մասում սահմանված են տեսակապի միջոցով քննչական գործողություն կատարելու դեպքերը (հիմքերը): Օրենսդիրը նշված հոդվածում ընդգծել է, որ տեսակապի միջոցով քննչական գործողություն կատարելը ոչ թե սովորական (շարքային), այլ բացառիկ իրավիճակ է. տեսակապի միջոցով քննչական գործողություն կարելի է կատարել միայն բացառիկ դեպքերում, երբ այլ եղանակով քննչական գործողություն կատարելը ֆիզիկական, գործնական կամ իրավաբանական առումով անհնարին է⁴: Սա նշանակում է, որ եթե գործնականում, առանց էական բարդությունների, հնարավոր է քննչական գործողությունը կատարել (օրինակ՝ քննչական փոխօգնության խնդրանքի միջոցով), ապա քննիչը պետք է ընտրի այս հնարավորությունը:

⁴ Ֆիզիկական, գործնական և իրավաբանական անհնարինության տեսակների մասին տե՛ս Ղամբարյան Ա., Հանրային իրավունքի զարգացումը օրենքին հակառակ (contra legem) «օրենքը չի պահանջում անհնարինը» իրավական մաքսիմի հիման վրա // Բանբեր արդարադատության ակադեմիայի, 2023, № 1 (9), էջեր 47-67, Ղամբարյան Ա., Սիմոնյան Ս. Ցուցմունքի դատական դեպոնացումը (գիտագործնական մեկնաբանություններ): Եր.: Տիգրան Մեծ, 2023, էջեր 86-92:

2. Տեսակապի միջոցով քննչական գործողություն կատարելու հիմքերը.

2.1. Ընդհանուր դրույթներ: Տեսակապը՝ որպես բացառիկ միջոց, կարող է օգտագործվել օրենքով նախատեսված հիմքերի առկայության պարագայում: Այդ հիմքերն են՝

1) առողջական վիճակի պատճառով անձի ներկայությունը քննչական գործողության կատարմանն անհնար է,

2) այլ վայրում գտնվելու պատճառով անձի ներկայությունը քննչական գործողության կատարմանն անհնար է,

3) առկա է անձի անվտանգությունն ապահովելու անհրաժեշտություն,

4) առկա է անչափահաս տուժողի կամ վկայի իրավաչափ շահերի պաշտպանության անհրաժեշտություն, և դա է պահանջում արդարադատության շահը:

2.2. Առողջական վիճակը: Առողջական վիճակի պատճառով անձի ներկայությունը քննչական գործողությանը կարող է անհնար լինել ֆիզիկական, գործնական և իրավաբանական առումներով:

Ֆիզիկական անհնարինությունն առկա է, երբ հիվանդության բնույթով պայմանավորված՝ անձին տեղաշարժելը (տեղափոխելը) վտանգավոր է նրա կյանքի կամ առողջության համար:

Գործնական անհնարինությունն առկա է, եթե հիվանդին տեղաշարժելը թեև կյանքի կամ առողջության համար ինքնին վտանգավոր չէ, սակայն այդ գործընթացը կապված է ծայրահեղ անհամաչափ կամ անխոհեմ ծախսերի կամ բարդությունների հետ:

Իրավաբանական անհնարինությունն առկա է, երբ հիվանդությունը թեև ինքնին չի զրկում անձին տեղաշարժվելու հնարավորությունից, սակայն հիվանդության բնույթով պայմանավորված (օրինակ՝ հանրության համար վտանգավոր վարակիչ հիվանդությունը)՝ տվյալ անձը պետք է գտնվի մեկուսացման վիճակում և օրենքով նրան արգելվում է դուրս գալ հասարակական վայրեր և շփվել այլ անձանց հետ: Նման վիճակում գտնվող անձին հարցաքննելու սուր անհրաժեշտության դեպքում հարցաքննությունը կարող է կատարվել տեսակապի միջոցով, իսկ հարցաքննվողի ինքնությունը ստուգելու իրավասու (օժանդակող) անձը կհամարվի նրան հսկող (բուժող) բժիշկը:

Առողջության վիճակի պատճառով ներկայանալու անհնարինության հիմքով տեսակապի միջոցով հարցաքննությունը նման է մասնակցության անհնարինության հիմքով ցուցմունքի դեպոնացմանը, ուստի անհրաժեշտ է քննարկել տեսակապի միջոցով հարցաքննության և ցուցմունքի դեպոնացման փոխհարաբերակցությունը:

Ցուցմունքի դեպոնացման հիմքերը կանխատեսողական են և վերաբերում են այնպիսի հնարավոր իրադարձություններին, որոնք կարող են տեղի ունենալ ապագայում, մինչդեռ տեսակապի միջոցով հարցաքննության վերաբերելի հիմքը փաստական է, այսինքն՝ այն պետք է գոյություն ունենա: Ցուցմունքը կարելի

է դեպոնացնել, եթե հիմքեր կան ենթադրելու, որ անձն ապագայում հնարավորություն չի ունենա ներկայանալու դատական հարցաքննությանը, իսկ տեսակապի միջոցով հարցաքննության պարագայում, որպես փաստ, անձի ներկայությունը հարցաքննության կատարմանն անհնար է⁵:

2.3. Այլ վայրում գտնվելը

2.3.1. ՀՀ վարչատարածքային այլ միավորում գտնվելը: Ի տարբերություն հիմնական դատախոսների ընթացքում հարցաքննության հատուկ կարգի, որով թույլատրվում է տեսակապի միջոցով անձին հարցաքննել միայն Հայաստանի Հանրապետության սահմաններից դուրս գտնվելու հիմքով (ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 327-րդ հոդվածի 1-ին մաս)՝ մինչդեռ տեսակապի վարույթի ընթացքում Օրենսդիրը տեսակապի օգտագործումը կապել է առավել ընդհանուր հասկացության՝ «այլ վայրում գտնվելու պատճառով» ձևակերպման հետ: Այլ վայրում գտնվելու պատճառով քննչական գործողությունը տեսակապի միջոցով կատարելու կարգ սահմանելիս Օրենսդիրը չի կոնկրետացրել, թե այս համատեքստում «այլ վայր» ասելով՝ հասկացել է միայն այլ պետության տարածքը, թե՛ նաև նախաքննության կատարման վայրից դուրս գտնվող ՀՀ վարչատարածքային միավորները (մարզերը և համայնքները):

Հիմք ընդունելով օրենսդրական գործընթացի երկրորդային աղբյուրները (travaux préparatoires⁶)՝ կարելի է եզրակացնել, որ տեսակապի միջոցով քննչական գործողություն կատարելու ինստիտուտի տեսանկյունից «այլ վայր» ասելով՝ պետք է հասկանալ ինչպես այլ պետության տարածքը, այնպես էլ՝ ՀՀ վարչատարածքային միավորները: Օրենսդրի ենթադրյալ կամքը բացահայտելու նպատակով ուսումնասիրվել է ՀՀ ազգային ժողովի 05.03.2020 թ. նիստի սղագրությունը: Այդ նիստում առաջին անգամ համակողմանի քննարկվել է տեսակապի միջոցով վկայի և տուժողի հարցաքննության ինստիտուտը ներդնելու հարցը (1998 թ. ՀՀ քր. դատ. օր.-ում այս ինստիտուտն առաջին անգամ ներդրվեց 03.06.2020 թ.-ին, որի կարգավորումներն, ըստ էության, արտացոլվեցին նաև 2021 թ. ՀՀ քր. դատ. օր.-ում):

Նախագծի քննարկման ժամանակ Չեկուցողը մի քանի անգամ շեշտել է, որ տեսակապի միջոցով հարցաքննությունը կարող է կատարվել նաև այն դեպքերում, երբ հարցաքննվողը գտնվում է ՀՀ տարածքի դժվարամատչելի

⁵ Տե՛ս Ղամբարյան Ա., Ցուցմունքի դատական դեպոնացումը և տեսակապի միջոցով անձին դատարանում հարցաքննելը, Օրինականություն, 2022, № 132, էջեր 3-6:

⁶ Travaux préparatoires կանոնի էությունն այն է, որ օրենսդրական գործընթացում, քննարկվող նախագծից բացի, ստեղծվում են նաև դրա վերաբերյալ եզրակացություններ, կարծիքներ, որոնք իրենց հերթին քննարկվում են հանձնաժողովներում, և վերջնական տարբերակը դրվում է քվեարկության: Արդյունքում՝ ընդունված օրենքի իրական իմաստը լիարժեք կարող է արտացոլված լինել այս տեսակի փաստաթղթերում: Ի վերջո, հենց այս փաստաթղթերն են նաև ուսումնասիրում պատգամավորները մինչ քվեարկելը: Տե՛ս Չարիկյան Կ., Իրավական նորմերի մեկնաբանում. տեքստ vs. իրավունք, Բանբեր Երևանի համալսարանի, Իրավագիտություն, 2020, № 1 (31), էջ 21:

վարչատարածքային միավորներում: Ավելին՝ այս հարցը հանդիսացել է պատգամավորների հատուկ քննարկման առարկան, որի ընթացքում Չեկուցողը վերահաստատել է, որ տեսակապի միջոցը կարող է կիրառվել նաև նախաքննության կատարման վայրից դուրս՝ ՀՀ վարչատարածքային միավորների տարածքում գտնվող անձանց հարցաքննելու նպատակով: Այսպես՝

«Չեկուցող.

- Որոշ դեպքերում, երբ անձը գտնվում է այլ վայրում, օրինակ՝ անձը գտնվում է Կապան քաղաքում, վարույթ իրականացնող մարմինը գտնվում է Երևան քաղաքում, և Կապան քաղաքում գտնվող վկայի կամ տուժողի հարցաքննության անհրաժեշտություն է առաջանում, գործող օրենսդրությամբ նախատեսված է, որ քննիչը պիտի տվյալ անձին հրավիրի Երևան քաղաք՝ հարցաքննության համար: (...) Նախագիծը ներկայացնում ենք այն տրամաբանությամբ, որ հեռավար կարգով հնարավորություն ընձեռենք հարցաքննել, ո՛չ քննիչն անհրաժեշտություն ունենա գնալ Կապան քաղաք՝ հարցաքննելու, ո՛չ էլ այդ վկան Կապան քաղաքից գալ Երևան քաղաք՝ հարցաքննվելու համար:

Պատգամավոր.

- Այսինքն՝ դուք գտնում եք, որ հիմնականում դա Հայաստանից դուրս գտնվող վկաների կամ տուժողների համար է նախատեսված, այլ ոչ թե Հայաստանում:

Չեկուցող.

- Ենթադրենք անձը գտնվում է Մեղրի քաղաքում, ընդունենք՝ ձմեռային պայմաններում չի կարող հասնել Երևան, դա հնարավոր է այդ դեպքում իրականացնել: Ես գտնում եմ՝ այդ բացառիկ դեպքերում հնարավոր է կատարել»⁷:

Ասվածից պարզ է դառնում, որ տեսակապի միջոցով քննչական գործողություն կատարելու ինստիտուտը ներդնելիս Օրենսդիրը հստակ կամք է արտահայտել, որ տեսակապի միջոցով անձին կարելի է հարցաքննել, եթե նա գտնվում է ՀՀ տարածքում, սակայն հեռավոր կամ դժվարամատչելի վարչատարածքային միավորներում:

2.3.2. Այլ պետության տարածքում գտնվելը: Այլ պետության տարածքում գտնվող անձի մասնակցությամբ քննչական գործողությունը տեսակապի միջոցով կատարելու իրավական հիմքեր նախատեսված են ոչ միայն ներպետական իրավունքով, այլ նաև միջազգային պայմանագրերով: Այսպես՝ ՄԱԿ-ի 15.11.2000 թ. «Անդրազգային կազմակերպված հանցավորության դեմ» Կոնվենցիայի⁸ 18-րդ հոդվածի 18-րդ կետում սահմանված է.

⁷ ՀՀ ազգային ժողովի 05.03.2020 թ. նիստի տղագրություն № 13: http://www.parliament.am/transcript.php?AgendaID=3859&day=05&month=03&year=2020&lang=arm&fbclid=IwAR13HXL-d9KNpasTAOmO-esdswTSq8fvi-Pecb44X1GDDj0B0eYAIH_k0oE#05.03.2020

⁸ Կոնվենցիան Հայաստանի Հանրապետության համար ուժի մեջ է մտել 29.09.2003 թ. -ից:

«Այն չափով, որքանով դա հնարավոր է և համապատասխանում է ներքին օրենսդրության հիմնարար սկզբունքներին, եթե որևէ անձ գտնվում է Մասնակից պետության տարածքում և որպես վկա կամ փորձագետ պետք է լսվի մյուս Մասնակից պետության դատական մարմինների կողմից, առաջին Մասնակից պետությունը, մյուս Մասնակից պետության խնդրանքով, կարող է թույլ տալ լսումն իրականացնել տեսակապի օգնությամբ, եթե համապատասխան անձի ներկայությունը հայցող Մասնակից պետության տարածքում հնարավոր կամ ցանկալի չի համարվում:»:

Քիչնևու՜մ 07.10.2002 թ. ընդունված «Քաղաքացիական, ընտանեկան և քրեական գործերով իրավական օգնության և իրավական հարաբերությունների մասին» կոնվենցիայի⁹ 6-րդ հոդվածի համաձայն՝

«Պայմանավորվող կողմերը փոխադարձ իրավական օգնություն են ցույց տալիս հայցվող Պայմանավորվող կողմի օրենսդրության նախատեսված դատավարական և այլ գործողություններ կատարելու միջոցով, որը, մասնավորապես, ներառում է (...) մեղադրյալների, տուժողների, վկաների, (...) փորձագետների հարցաքննություն անցկացնելը, ճանաչման համար ներկայացնելը, այդ թվում՝ տեսակապի, տեսագրության և այլ տեխնիկական միջոցների օգտագործմամբ (...):»:

Նույն կոնվենցիայի 105-րդ հոդվածում սահմանված է, որ իրավական օգնություն ցույց տալու Պայմանավորվող կողմի իրավասու արդարադատության հիմնարկները, փոխադարձ համաձայնությամբ, իրավունք ունեն օգտագործելու տեսակապի միջոցներ: Տեսակապի միջոցների օգտագործումն իրականացվում է Պայմանավորվող կողմերի ներքին օրենսդրության համապատասխան: Համանման դրույթներ նախատեսված են նաև 31.10.2003 թ. «Կոռուպցիայի դեմ» կոնվենցիայում¹⁰:

Տեսակապի միջոցով քննչական գործողություններ կատարելու վերաբերյալ ներպետական և միջազգային իրավական նորմերի առկայության պարագայում պետք է պարզել, թե այլ պետության տարածքում գտնվող անձի մասնակցությամբ տեսակապի միջոցով քննչական գործողությունները կատարվում են բացառապես միջազգային իրավական օգնության շրջանակում, թե՞ նաև միջազգային իրավական օգնության ռեժիմից ինքնավար՝ միայն ներպետական իրավունքի հիման վրա:

Միջազգային իրավական օգնության ռեժիմով տեսակապի միջոցով քննչական գործողություն կատարելն անկասկած օրինաչափություն է, սակայն ոչ միշտ է, որ այն արդյունավետ միջոց է, քանի որ միջազգային իրավական օգնության ռեժիմով գործողություններ կատարելը ժամանակատար գործընթաց է: Հետևաբար ՀՀ իրավական համակարգում քրեական արդարադատության արդյունավետությունն ապահովելու նպատակով նախատեսված են նաև տեսակապի միջոցով

⁹ Կոնվենցիան Հայաստանի Հանրապետության համար ուժի մեջ է մտել 19.02.2005 թ. -ից:

¹⁰ Կոնվենցիան Հայաստանի Հանրապետության համար ուժի մեջ է մտել 07.04.2007 թ. -ից:

քննչական գործողություններ կատարելու այլ ռեժիմներ, որոնք թեև ինքնավար են միջազգային իրավական օգնության ռեժիմից, սակայն չեն վնասում այլ պետության ինքնիշխանությունը: Այսպես՝ այլ պետության տարածքում գտնվող անձի մասնակցությամբ տեսակապի միջոցով քննչական գործողություն կատարելը հնարավոր է երեք իրավական ռեժիմի շրջանակներում.

1) միջազգային իրավական օգնություն ուղարկելու ռեժիմով,

2) այլ պետության տարածքում գտնվող ՀՀ հյուպատոսական հիմնարկի ղեկավարին հանձնարարություն տալու ռեժիմով («Հյուպատոսական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 29-րդ հոդված),

3) քննչական գործողության կատարման բնականոն ընթացքն ապահովելու համար ՀՀ հետաքննության մարմնի աշխատակցին ներգրավելու (ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 210-րդ հոդվածի 4-րդ մաս) և այլ պետություն գործուղելու ռեժիմով:

ՀՀ հյուպատոսական հիմնարկի ղեկավարին հանձնարարություն տալու ռեժիմով տեսակապի միջոցով քննչական գործողություն (հարցաքննություն) կատարելն ունի ինչպես միջազգային իրավական, այնպես էլ ներպետական իրավական հիմքեր:

Միջազգային իրավական հիմքերը նախատեսված են Քիշնևում 07.10.2002 թ. ընդունված «Քաղաքացիական, ընտանեկան և քրեական գործերով իրավական օգնության և իրավական հարաբերությունների մասին» կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածում, որի համաձայն՝

«Պայմանավորվող կողմերի դիվանագիտական ներկայացուցչությունները և հյուպատոսական հիմնարկներն իրավունք ունեն իրականացնելու դատական և ոչ դատական փաստաթղթերի փոխանցում կամ ներկայացվող Պայմանավորվող կողմի դատարանների համար կատարելու ցուցմունքներ վերցնելու վերաբերյալ դատական հանձնարարություններ՝ գործող միջազգային համաձայնագրերին համապատասխան կամ, այդպիսի համաձայնագրերի բացակայության դեպքում, ցանկացած այլ կարգով, որը չի հակասում այն Պայմանավորվող կողմի օրենսդրությանը, որի տարածքում նրանք գտնվում են»:

Ներպետական իրավական հիմքերը նախատեսված են «Հյուպատոսական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 29-րդ հոդվածում, որի համաձայն՝

«Հյուպատոսական հիմնարկի ղեկավարը կատարում է ՀՀ արտաքին գործերի նախարարության միջոցով իրեն փոխանցված ՀՀ դատարանների, դատախազության և քննչական մարմինների՝ իր հյուպատոսական տարածաշրջանում գտնվող ՀՀ քաղաքացիներին վերաբերող հանձնարարությունները: Նշված հանձնարարությունները կատարվում են ՀՀ օրենսդրության և միջազգային իրավունքի նորմերի համաձայն»:

Այս ռեժիմով այլ պետության տարածքում գտնվող անձի մասնակցությամբ տեսակապի միջոցով քննչական գործողություն կատարելու իրավաչափության պայմաններն են.

1) հյուպատոսական հիմնարկի ղեկավարին հասցեագրված՝ ՀՀ քննչական մարմնի հանձնարարությունն ուղարկվում է ՀՀ արտաքին գործերի նախարարության միջոցով,

2) այդ հանձնարարությունը կատարում է հյուպատոսական հիմնարկի ղեկավարը և միայն հյուպատոսական տարածաշրջանում, այսինքն՝ այն տարածքում, որը հատկացված է հյուպատոսական հիմնարկին՝ հյուպատոսական պարտականությունների կատարման համար,

3) այս ռեժիմով տեսակապի միջոցով քննչական գործողություն կատարվում է միայն ՀՀ քաղաքացիների մասնակցությամբ:

Այս ռեժիմի պարագայում ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 214-րդ հոդվածի տեսանկյունից ՀՀ հյուպատոսական հիմնարկի ղեկավարը համարվում է քննչական գործողության կատարմանն օժանդակող անձ, որն ապահովում է քննչական գործողության մասնակիցների ինքնության ստուգումը:

Ընդհանուր կանոնի համաձայն՝ քննչական գործողության կատարման բնականոն ընթացքն ապահովելու համար քննիչը կարող է ներգրավել ՀՀ հետաքննության մարմնի աշխատակցին (ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 210-րդ հոդվածի 4-րդ մաս): Եթե քննչական գործողությունը պետք է կատարվի տեսակապի միջոցով, ապա հետաքննիչն այլ պետության տարածքում գտնվող անձի ինքնությունը պարզելու և քննչական գործողության բնականոն ընթացքն ապահովելուն ուղղված կազմակերպական գործողություններ կատարելու նպատակով կարող է գործուղվել այլ պետություն:

Հետաքննության մարմնի աշխատակցին այլ պետություն գործուղելու ռեժիմով տեսակապի միջոցով քննչական գործողություն կատարելն ինքնին չի հակասում այլ պետության ինքնիշխանության սկզբունքին: Այս տեսանկյունից կարևոր են հետևյալ հանգամանքները՝

1) քննչական գործողություն կատարող անձի և այլ պետության տարածքում գտնվող անձի (օժանդակող անձի) կարգավիճակները,

2) քննչական գործողության կատարման վայրը և այդ ընթացքում հարկադրանք կիրառելու հնարավորությունը:

ՀՀ քր. դատ. օր.-ի և վերը նշված Կոնվենցիաների տրամաբանությունից հստակ է, որ տեսակապի միջոցով քննչական գործողություն կատարող անձ է համարվում ոչ թե այլ պետության իրավասու մարմնի աշխատակիցը, այլ ՀՀ քննչական մարմնի՝ նախաքննություն կատարող քննիչը: ՄԱԿ-ի 15.11.2000 թ. «Անդրազգային կազմակերպված հանցավորության դեմ» Կոնվենցիայի 18-րդ հոդվածի 18-րդ կետում նշված է.

«Մասնակից պետությունները կարող են պայմանավորվել, որ հայցող Մասնակից պետության դատական մարմնի կողմից լուսնն իրականացվի հայցվող Մասնակից պետության դատական մարմնի ներկայացուցիչների ներկայությամբ»:

Սա նշանակում է, որ այլ պետության տարածքի դատական մարմնի

ներկայացուցիչը ոչ թե քննչական գործողություն է կատարում, այլ ներկա է գտնվում ՀՀ քննիչի կողմից տեսակապի միջոցով կատարվող քննչական գործողությանը: Այլ կերպ ասած՝ միջազգային իրավունքի տեսանկյունից նույնպես հստակ է, որ քննչական գործողությունը կատարում է ՀՀ քննիչը, իսկ Հայցվող պետության իրավասու մարմնի ներկայացուցիչը, ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 214-րդ հոդվածի տեսանկյունից, կարող է համարվել այլ վայրում գտնվող և քննչական գործողության կատարմանն օժանդակող անձ, որն ապահովում է քննչական գործողության մասնակիցների ինքնության ստուգումը:

Նկատի ունենալով, որ տեսակապի միջոցով քննչական գործողությունը կատարում է ՀՀ քննիչը ՀՀ օրենսդրության հիման վրա՝ պետք է կատարել պայմանական եզրահանգում այն մասին, որ տեսակապի միջոցով քննչական գործողությունը համարվում է կատարված ՀՀ տարածքում, թեև իրականում այդ գործողության բովանդակության մի մասը փաստացի կատարվում է ՀՀ տարածքում, մյուս մասը՝ այլ պետության տարածքում (օրինակ՝ տեսակապի միջոցով հարցաքննություն ժամանակ հարցերը տալիս է քննիչը ՀՀ տարածքից, իսկ անձը հարցերին պատասխանում է այլ պետության տարածքից, տեսակապի միջոցով զննության դեպքում քննիչը դիտարկում է ՀՀ տարածքից, իսկ դիտարկվող օբյեկտը գտնվում է այլ պետության տարածքում):

Այսպիսով, ազգային քրեական դատավարության նվազագույն ինքնավարությունը պահանջում է ճանաչել հետաքննության մարմնի աշխատակցին այլ պետություն գործուղելու ռեժիմով տեսակապի միջոցով քննչական գործողություն կատարելու և հետաքննության մարմնի աշխատակցի կողմից այլ պետության տարածքում գտնվող անձի ինքնությունը պարզելու և քննչական գործողության բնականոն ընթացքն ապահովելուն ուղղված կազմակերպական գործողությունների հնարավորությունը:

Այնուամենայնիվ, այլ պետության ինքնիշխանությունը հարգելու սկզբունքն արգելում է միջազգային իրավական օգնության շրջանակներից դուրս՝ ՀՀ հետաքննության մարմնի աշխատակցին գործուղելու ռեժիմով տեսակապի միջոցով այնպիսի գործողություն կատարելը, որը ենթադրում է այլ պետության տարածքում հարկադրանքի կիրառում (օրինակ՝ այլ պետության ինքնիշխանությունը հարգելու սկզբունքը կիսաթարվի, եթե ՀՀ հետաքննության մարմնի աշխատակիցն այլ պետության տարածքում անձին հարկադրաբար բերման ենթարկի՝ տեսակապի միջոցով նրան հարցաքննելու նպատակով):

2.3.3. Ներկայանալու ֆիզիկական, իրավաբանական և գործնական անհնարինությունը: Այլ վայրում գտնվելու պատճառով անձի ներկայությունը քննչական գործողությանը կարող է անհնար լինել ֆիզիկական, գործնական և իրավաբանական առումներով:

Ֆիզիկական անհնարինությունն առկա է, երբ անձը գտնվում է այնպիսի պե-

տուրությունում կամ ՀՀ տարածքի այնպիսի վարչատարածքային միավորումում, որոնց հետ ցամաքային, օդային կամ ջրային տրանսպորտային հաղորդակցությունը դադարեցվել է (օրինակ՝ տարերային աղետների կամ ռազմական շրջափակման մեջ գտնվելու պատճառով՝ այդ պետություն (վարչատարածքային միավոր) մեքենաների, ուղղաթիռների կամ տրանսպորտային այլ միջոցների մուտքը և ելքը ֆիզիկապես (օբյեկտիվորեն) հնարավոր չէ): Ֆիզիկական անհնարինության վիճակ է նաև այն, երբ անձն այլ պետության տարածքում գտնվում է անազատության մեջ:

Իրավաբանական անհնարինություն առկա է, երբ այլ պետությունում կամ ՀՀ տարածքում գտնվող անձին իրավաբանորեն արգելվում է լքել այդ պետության տարածքը կամ հատել ՀՀ վարչատարածքային կոնկրետ միավորի (կոնկրետ մարզի) սահմանները: Օրինակ՝ այլ պետության տարածքում ազատության մեջ գտնվող անձի նկատմամբ կիրառվել է այնպիսի խափանման միջոց, որով արգելվում է լքել այդ պետության տարածքը: Թեև այդ անձը ֆիզիկապես կարող է գալ ՀՀ տարածք և ներկա գտնվել քննչական գործողության կատարմանը, սակայն նրա նկատմամբ այլ պետության տարածքում կիրառված իրավական սահմանափակումը զրկում է նրան այդ հնարավորությունից:

Գործնական անհնարինությունն առկա է, երբ այլ վայրում գտնվող անձի ներկայանալը քննչական գործողությանը թեև ֆիզիկական կամ իրավաբանական առումով հնարավոր է, սակայն ներկայանալու գործընթացը կապված է ծայրահեղ անհամաչափ կամ անխոհեմ ծախսերի կամ բարդությունների հետ: Օրինակ՝ վկան զորակոչվել է խիստ դժվարամատչելի վայրում տեղակայված գորամաս կամ վկան գտնվում է հեռավոր մարզերում (օրինակ՝ ձմռանը Մեդրի քաղաքում գտնվող վկայի համար Երևան գալը կապված է անհամաչափ բարդությունների հետ):

2.3.4. Տեսակապի միջոցի և քննչական փոխօգնության մրցակցությունը:

Այլ պետության տարածքը կամ ՀՀ տարածքում գտնվող վարչատարածքային միավորները տեսակապի օգտագործման նպատակով «այլ վայր» դիտելը մրցակցություն է ստեղծում երկու լիազորությունների միջև՝ տեսակապի միջոցով քննչական գործողություն կատարելու և միջազգային հարցումներ կամ քննչական փոխօգնության խնդրանք ներկայացնելու (հանձնարարություն տալու) լիազորությունների միջև: Այսպես՝ ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 182-րդ հոդվածի 2-րդ մասում նշված է.

«Այլ վայրում առանձին ապացուցողական կամ վարության այլ գործողություններ կատարելու անհրաժեշտության դեպքում քննիչն իրավասու է այդ գործողությունները կատարելու անձամբ կամ միջնորդելու իր անմիջական վերադասը հանդիսացող քննչական մարմնի ղեկավարին՝ իր իրավասության սահմաններում ապահովելու դրանց կատարումը՝ հանձնարարություն տալու կամ քննչական փոխօգնության խնդրանք ներկայացնելու եղանակով»:

Ինչպես նկատում ենք, և՛ տեսակապի միջոցով քննչական գործողություն կատարելու մասին նորմում, և՛ վերը նշված նորմում օգտագործվել է «այլ վայր» հասկացությունը, իսկ դա նշանակում է, որ այս նորմերի հիպոթեզները կապվում են քննչական գործողության մասնակցի՝ այլ վայրում գտնվելու հանգամանքի հետ: Այլ կերպ ասած՝ այլ վայրում գործողություն կատարելու անհրաժեշտության դեպքում քննիչը (քննչական մարմնի ղեկավարը) օժտված է այլընտրանքային լիազորություններով՝

- 1) մեկնել նախաքննության կատարման վայրից դուրս գտնվող այլ վայր (մարզ) և այնտեղ քննչական գործողությունը կատարել անձամբ,
- 2) դիմել քննչական փոխօգնության ինստիտուտին,
- 3) քննչական գործողությունը կատարել տեսակապի միջոցով:

Օրինակ՝ Մեղրի քաղաքում գտնվող անձին հարցաքննելու նպատակով քննիչը կարող է կա՛մ գնալ Մեղրի և այնտեղ հարցաքննել անձին, կա՛մ կարող է դիմել քննչական փոխօգնությանը, կա՛մ կարող է անձին հարցաքննել տեսակապի միջոցով: Մրցակցող այս լիազորությունների միջև ընտրություն կատարելիս քննիչը պետք է նկատի ունենա, որ տեսակապի միջոցով քննչական գործողություն կատարելը բացառիկ միջոց է: Այսինքն՝ տեսակապի միջոցով քննչական գործողություն կատարելու լիազորություն պետք է ընտրվի, եթե մյուս երկու լիազորությունների գործադրմամբ նախաքննության խնդիրները հնարավոր չէ արդյունավետ կերպով լուծել: Վերը նշված օրինակով՝ քննիչը կարող է տեսակապի միջոցով հարցաքննել Մեղրի քաղաքում գտնվող անձին, եթե՝

- 1) Մեղրի քաղաքից Երևան գալը կամ Մեղրի գնալը կապված է գործնական անհնարինության հետ,
- 2) քննչական փոխօգնության դիմելը նպատակահարմար չէ, քանի որ վկան տիրապետում է վարույթի համար խիստ կարևոր տվյալների, ուստի նրան պետք է հարցաքննի անձամբ վարույթն իրականացնող քննիչը և ոչ թե վարույթի նյութերին չտիրապետող մեկ այլ քննիչ:

2.4. Անձի անվտանգությունն ապահովելը: ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 9-րդ գլխում (վարույթին ներգրավված անձանց հատուկ պաշտպանությունը) ամրագրված են վարույթին ներգրավված անձանց հատուկ պաշտպանության միջոցները և դրանց կիրառման դատավարական կարգը: ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 74-րդ հոդվածի 1-ին մասում թվարկված են հատուկ պաշտպանության միջոցները, որոնց ցանկում մինչդատական վարույթի ընթացքում տեսակապի միջոցով քննչական գործողություն կատարելը, որպես հատուկ պաշտպանության միջոց, նախատեսված չէ: Ի դեպ, ի տարբերություն մինչդատական վարույթի՝ ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 9-րդ գլխում տեսակապի միջոցով անձին դատարանում հարցաքննելը համարվում է որպես հատուկ պաշտպանության միջոց (ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 83-րդ հոդվածի 1-ին մաս): Դժվար է հասկանալ, թե Օրենսդիրն, ի տարբերություն դատական վարույթի, ինչո՞ւ մինչդատական վարույթի ընթացքում տեսակապի

միջոցով գործողություն կատարելը չի դիտել որպես հատուկ պաշտպանության միջոց: Բոլոր դեպքերում, ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 74-րդ հոդվածի 1-ին մասում թվարկված հատուկ պաշտպանության միջոցներից բացի, ՀՀ քր. դատ. օր.-ում նախատեսված են մի շարք դատավարական ինստիտուտներ¹¹, որոնք գործառույթային տեսանկյունից նույնպես կոչված են ապահովելու քրեական վարույթին ներգրավված անձի անվտանգությունը: Տեսակապի միջոցով քննչական գործողություն կատարելը թեև ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 9-րդ գլխում նախատեսված չէ, սակայն իրականացնում է վարույթին ներգրավված անձանց պաշտպանության (անվտանգության ապահովման) գործառույթ:

Անվտանգության ապահովման նպատակով քննչական գործողությունը տեսակապի միջոցով կարող է կատարվել հատկապես այն ժամանակ, երբ քննչական գործողության անձի ֆիզիկական ներկայությունը (նախաքննության կատարման վայր ներկայանալը, մեղադրյալի հետ նույն տարածքում գտնվելը և այլն) իրական վտանգ է սպառնում նրա կյանքին և առողջությանը:

Անվտանգության ապահովման նպատակով տեսակապի միջոցով քննչական գործողությունը կատարելիս քննիչն, արդյո՞ք, կարող է կիրառել ևս մեկ պաշտպանության միջոց՝ գաղտնիացնել պաշտպանվող անձի ինքնությունը հաստատող տվյալները (ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 76-րդ հոդված):

Ինչպես քննչական գործողությունների տեսաձայնագրման դեպքում, այս դեպքում ևս Օրենսդիրը չի անդրադարձել պաշտպանվող անձի ինքնությունը հաստատող տվյալների գաղտնիացման (ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 76-րդ հոդված) և տեսակապի միջոցով կատարվող քննչական գործողությունների համատեղման հարցին: Արձանագրային տվյալներում պաշտպանվող անձի ազգանունը, անունը, հայրանունը կեղծանուններով փոխարինելը և նրա բնակության վայրի տվյալները չնշելը (պաշտպանվող անձի ինքնությունը հաստատող տվյալների գաղտնիացումը), մեծ հաշվով, իմաստագրկվում են, եթե տեսակապի միջոցով կատարվող քննչական գործողության տեսաձայնագրությունում պետք է երևա պաշտպանվող անձի պատկերը (արտաքինը) և լսվի նրա ձայնը: Համեմատության համար նշենք, որ դատարանում պաշտպանվող անձի հարցաքննությունը կարող է կատարվել այնպիսի պայմաններում, որոնք բացառում են անձի ինքնության ճանաչումը: Այդ նպատակով կարող են օգտագործվել դիմակ, շպար, պաշտպանվող անձի ձայնը փոփոխող սարք և օրենքին չհակասող պաշտպանության այլ միջոցներ:

Եթե իրավիճակն այնպիսին է, որ անձի անվտանգության ապահովման նպատակով տեսակապի միջոցով քննչական գործողություն կատարելը բավարար չէ, և առկա է նրա ինքնությունը հաստատող տվյալները գաղտնիացնելու սուր ան-

¹¹ Տե՛ս Ղամբարյան Ա., Ղազարյան Ա., Թադևոսյան Ա., Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարություն (օրենսդրությունը, սկզբունքները և սուբյեկտները): Գիտաուսումնական ձեռնարկ / Գիտ. խմբ. Ա. Ղամբարյան, Եր., Տիգրան Մեծ, 2024:

հրաժեշտություն, ապա այս պարագայում նույնպես իրավակիրառումը պետք է ընթանա contra legem իրավունքի զարգացման դոկտրինի հիման վրա, ինչը նշանակում է, որ քննիչը, ի հակադրություն ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 214-րդ հոդվածի 4-րդ մասում նախատեսված պահանջներին (որոնք վերաբերելի են նաև տեսակապի միջոցով քննչական գործողության ընթացքի տեսաձայնագրմանը), պետք է կիրառի տեսակապի միջոցով կատարվող քննչական գործողությանը մասնակցող անձի (պաշտպանվող անձի) պատկերը գաղտնիացնող միջոցներ (դիմակ, շպար, պաշտպանվող անձի ձայնը փոփոխող սարք և օրենքին չհակասող պաշտպանության այլ միջոցներ), որոնք թույլ չեն տա հետագայում նույնացնել պաշտպանվող անձի ինքնությունը, իսկ ՀՀ բարձր դատարանները contra legem իրավունքի զարգացման դոկտրինի հիման վրա պետք է վավերացնեն այս պրակտիկան: Այս պարագայում այլ վայրում գտնվող և քննչական գործողության կատարման օժանդակող անձը ստուգում է քննչական գործողության մասնակցի (պաշտպանվող անձի) ինքնությունը՝ առանց բարձրաձայնելու նրան անհատականացնող տվյալները:

2.5. Անչափահաս տուժողի իրավաչափ շահերի պաշտպանությունը:

Օրենսդիրն անչափահաս տուժողի իրավաչափ շահերի պաշտպանությունը դիտել է տեսակապի միջոցով քննչական գործողություն կատարելու ինքնուրույն հիմք՝ այն առանձնացնելով անվտանգության ապահովման հիմքից: Սա նշանակում է, որ այս հիմքով քննչական գործողությունը կարող է կատարվել տեսակապի միջոցով, եթե դա անմիջականորեն պայմանավորված չէ անչափահասի անվտանգության ապահովման անհրաժեշտությամբ:

Անչափահասի մասնակցությամբ քննչական գործողությունը կատարվում է տեսակապի միջոցով, եթե դա թելադրված է անչափահասի իրավաչափ շահի պաշտպանության անհրաժեշտությամբ: Վերջինս լայն հասկացություն է, որը որոշելիս պետք է հաշվի առնել անչափահասի տարիքը, հանցագործության բնույթը, անչափահասի և քննչական գործողության մյուս մասնակիցների փոխհարաբերությունների բնույթը և այլն: Օրինակ՝ մինչև տասնչորս տարեկան երեխայի նկատմամբ սեռական հանցագործության վերաբերյալ վարույթներով երեխայի իրավաչափ շահի պաշտպանությունը պահանջում է նրա և մեղադրյալի միջև առերեսումն անցկացնել տեսակապի միջոցով:

Ընդ որում, անչափահասի իրավաչափ շահերի պաշտպանության նկատմամբ պահանջները բարձր չեն. անչափահասի իրավաչափ շահերի պաշտպանությունը չպետք է բարձրացնել անչափահասի (երեխայի) կենսական շահի պաշտպանության աստիճանի (ՀՀ Սահմանադրության 36-րդ հոդվածի 2-րդ մաս): Անչափահասի կենսական շահի պաշտպանության անհրաժեշտություն առկա է այն բացառիկ վարույթներով, որոնց արդյունքում (այդ վարույթով հաստատված փաստերի հիման վրա) անչափահասի ծնողը կարող է գրկվել

ծնողական իրավունքներից կամ ծնողական իրավունքը կարող է սահմանափակվել: Եթե նման հանգամանքները քննարկվում են քրեական վարույթի շրջանակում, ապա անչափահասի կենսական շահը (հետևապես՝ իրավաչափ շահը) անկասկած պահանջում է քննչական գործողությունը կատարել տեսակապի միջոցով, որպեսզի անչափահասը ծնողի հետ չունենա անմիջական շփում: Մյուս կողմից, անչափահասի իրավաչափ շահի պաշտպանությունն առկա է նաև այնպիսի իրավիճակներում, երբ դա չի հասնում կենսական շահի պաշտպանության աստիճանի, օրինակ՝ անչափահասի տարիքային առանձնահատկություններից ելնելով՝ նրա իրավաչափ շահը պահանջում է, որ երեխայի հարցաքննությունը չիրականացվի չ՛քննչական մարմնի շենքում և քննիչի անմիջական մասնակցությամբ: Այս պարագայում անչափահասի իրավաչափ շահի պաշտպանությունը պահանջում է, որպեսզի քննչական գործողությունը կատարվի տեսակապի միջոցով:

3. Տեսակապի միջոցով քննչական գործողության կատարման դատավարական կարգը

3.1. Ընդհանուր դրույթներ: Տեսակապի միջոցով քննչական գործողությունն սկսելուց առաջ քննիչը պետք է հայտարարի՝

1) քննչական գործողությունը կատարելու տեղը, տարին, ամիսը, օրը և ժամը, ինչպես նաև տեղեկություններ, թե որ վարույթով է կատարվում տվյալ քննչական գործողությունը,

2) քննչական գործողությունը կատարող քննիչի անունը, ազգանունը, պաշտոնը,

3) այլ վայրում գտնվող և քննչական գործողության կատարմանն օժանդակող իրավասու անձի անունը, ազգանունը, պաշտոնը,

4) քննչական գործողության ժամանակ կիրառվող տեխնիկական միջոցները (չ՛քր. դատ. օր.-ի 214-րդ հոդվածի 8-րդ մաս):

Տեսակապի միջոցով քննչական գործողության ընթացքում պետք է երաշխավորվի, որ քննիչը և այլ վայրում գտնվող քննչական գործողության մասնակիցները հստակ տեսնեն և լսեն միմյանց (չ՛քր. դատ. օր.-ի 214-րդ հոդվածի 7-րդ մաս):

Տեսակապի միջոցով քննչական գործողության ընթացքը բնականաբար տեսաձայնագրվում է, ուստի դրա նկատմամբ կիրառելի է նաև չ՛քր. դատ. օր.-ի 214-րդ հոդվածի 4-րդ մասի պահանջները:

Քննչական գործողության ավարտին քննիչը քննչական գործողության մասնակիցներին հարցնում է, թե արդյոք ունե՞ն առարկություններ քննչական գործողության կատարման կարգի կամ ընթացքի վերաբերյալ, և դրանց առկայության դեպքում խնդրում է բարձրաձայն ներկայացնել դրանք (չ՛քր. դատ. օր.-ի 214-րդ հոդվածի 9-րդ մաս):

Տեսակապի միջոցով կատարված քննչական գործողության արձանագրու-

թյունն ապացուցման գործընթացում չի կարող օգտագործվել առանց տվյալ քննչական գործողության տեսաձայնագրության հասանելիության կամ տեսաձայնագրության էլեկտրոնային կրիչի (ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 214-րդ հոդվածի 10-րդ մաս):

3.2. Քննչական գործողությանը կատարմանն օժանդակող անձր: Այլ վայրում գտնվող և քննչական գործողության կատարմանն օժանդակող անձն ապահովում է քննչական գործողության մասնակիցների ինքնության ստուգումը (ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 214-րդ հոդվածի 9-րդ մաս):

Քննչական գործողության մասնակցի ինքնության ստուգումը քննչական գործողության կատարմանն օժանդակող գործունեություն է: Տեսակապի միջոցով քննչական գործողություն կատարելիս այլ վայրում գտնվող անձի ինքնությունը ստուգելու պարտականությունը կարող է վերապահվել հետևյալ սուբյեկտներին՝

1) հետաքննիչին, որը կրում է ապացուցողական գործողությունների կատարմանն օժանդակելու ընդհանուր լիազորություն (ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 42-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետ),

2) հետաքննության մարմնի աշխատակցին, որը ներգրավվել է քննչական գործողության կատարման բնականոն ընթացքն ապահովելու համար (ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 210-րդ հոդվածի 4-րդ մաս),

3) քննչական գործողությանը մասնակցելու եղանակով վարույթին օժանդակող՝ բժշկության բնագավառի փորձագետին (բուժառուի՛ն հսկող բժշկին)՝ առողջական վիճակի պատճառով տեսակապի միջոցով անձին հարցաքննելիս,

4) ՀՀ հյուպատոսական հիմնարկի ղեկավարին («Հյուպատոսական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 29-րդ հոդված):

Եզրակացություն

Նախաքննության ընթացքում տեսակապի միջոցով քննչական գործողություն կատարելը բացառիկ միջոց է, և այն պետք է իրականացվի միայն բացառիկ դեպքերում: Մասնավորապես՝ տեսակապի միջոցով քննչական գործողություն կատարելու լիազորություն պետք է ընտրվի, եթե քննիչի կողմից այլ վայր մեկնելու և այնտեղ քննչական գործողություն կատարելու, ինչպես նաև քննչական փոխօգնության ինստիտուտին դիմելու լիազորությունների գործադրմամբ նախաքննության խնդիրները հնարավոր չէ արդյունավետ կերպով լուծել:

Տեսակապի միջոցով քննչական գործողությունը պետք է տարբերակել քննիչի կողմից հեռախոսով տեղեկություններ հավաքելու՝ օրենքով չնախատեսված եղանակից:

Տեսակապի միջոցով քննչական գործողություն կարող է կատարվել այն դեպքում, երբ առողջական վիճակի պատճառով անձի ներկայությունը քննչական

գործողության կատարմանն անհնար է ֆիզիկական, գործնական և իրավաբանական առումներով:

Տեսակապի միջոցով քննչական գործողություն կատարելու ինստիտուտի տեսանկյունից «այլ վայր» ասելով՝ պետք է հասկանալ ինչպես այլ պետության տարածքը, այնպես էլ ՀՀ վարչատարածքային միավորները՝ հիմք ընդունելով օրենսդրական գործընթացի երկրորդային աղբյուրները:

Այլ պետության տարածքում գտնվելու պարագայում տեսակապի միջոցով քննչական գործողությունը անձի հետ կատարում է ՀՀ քննիչը, իսկ Հայցվող պետության իրավասու մարմնի ներկայացուցիչը կարող է համարվել այլ վայրում գտնվող և քննչական գործողության կատարմանն օժանդակող անձ, որն ապահովում է քննչական գործողության մասնակիցների ինքնության ստուգումը:

Պաշտպանվող անձի հետ տեսակապի միջոցով քննչական գործողություն կատարելիս պետք է կիրառվի *contra legem* իրավունքի զարգացման դոկտրինը, մասնավորապես՝ պետք է կիրառվեն մասնակցող անձի (պաշտպանվող անձի) պատկերը գաղտնիացնող միջոցներ, որոնք թույլ չեն տա հետագայում նույնացնել պաշտպանվող անձի ինքնությունը:

Անչափահասի մասնակցությամբ տեսակապի միջոցով քննչական գործողությունը կատարվում է, եթե առկա է անչափահասի իրավաչափ շահի պաշտպանության անհրաժեշտություն:

Գրականության ցանկ (reference list, список литературы)

1. Ղամբարյան Ա., Հանրային իրավունքի զարգացումը օրենքին հակառակ (contra legem) «օրենքը չի պահանջում անհնարինը» իրավական մաքսիմի հիման վրա, Բանբեր արդարադատության ակադեմիայի, 2023, № 1 (9)
The development of public law against the law (contra legem) based on the legal maxim «the law does not require the impossibility», Bulletin of the academy of justice, № 1 (9), 2023
2. Ղամբարյան Ա., Միմոնյան Ս., Ցուցմունքի դատական դեպոզիտացումը (գիտագործնական մեկնաբանություններ), Եր., Տիգրան Մեծ, 2023
Ghambaryan A., Simonyan S. «Judicial deposition of Testimony», (scientific comments). S.. Tigran Mets, 2023
3. Ղամբարյան Ա., Ցուցմունքի դատական դեպոզիտացումը և տեսակապի միջոցով անձին դատարանում հարցաքննելը, Օրինականություն, 2022, № 132
Ghambaryan A., «The judicial deposition of the testimony and the questioning of an individual in court through videocommunication», «Legality», 2022, № 132
4. Ղամբարյան Ա., Ղազարյան Ա., Թադևոսյան Ա., ՀՀ քրեական դատավարություն (օրենսդրությունը, սկզբունքները և սուբյեկտները), Գիտաուսումնական ձեռնարկ / Գիտ. խմբ. Ա. Ղամբարյան, Եր., Տիգրան Մեծ, 2024
Ghambaryan A., Ghazaryan A., Tadevosyan A. «Criminal procedure of the RA» (legislation, principles and subjects). Scientific study manual, Sci. ed. A. Ghambaryan: S.. Tigran Mets, 2024
5. Չարիկյան Կ., Իրավական նորմերի մեկնաբանում. տեքստ vs. իրավունք, Բանբեր Երևանի համալսարանի, Իրավագիտություն, 2020, № 1 (31)
Zarikyan K., «Interpretation of legal norms. text vs. law», Banber-Bulletin of Yerevan university, 2020, № 1 (31)
6. Трефилов А. А., «Уголовный процесс Швейцарии: Уголовный процесс зарубежных стран. Том 1 (15). М.: «НИПКЦ Восход-А». 2016.
Trefilov A. A., «Criminal process of Switzerland.» Criminal process of foreign countries. Volume 1 (15). М.: “НИПКЦ Восход-А”. 2016.
7. Щерба С. П., Архипова Е. А. «Применение видеоконференцсвязи в уголовном судопроизводстве России и зарубежных стран: опыт, проблемы, перспективы». М.: Юрлитинформ, 2016г.
Shcherba S. P., Arkhipova E. A. «Application of videoconferencing in the criminal proceedings of Russia and foreign countries: experience, problems, perspectives». М.: Yurlitinform, 2016.

Artur Ghambaryan

*Chairman of the Department of Theory of Law and Constitutional Law
at the Russian-Armenian University,
Doctor of Juridical Sciences, Professor,
Honored Lawyer of the Republic of Armenia,
Member of the Editorial Board of the Scientific-Practical Journal
“Legality” of the RA Prosecutor’s Office*

**THE PERFORMANCE OF INVESTIGATIVE ACTION
THROUGH VIDEOCOMMUNICATION¹**

Abstract

The article examines the essence of conducting an investigative operation through videocommunication the criminal procedure provided by the Code of Criminal Procedure of the Republic of Armenia as an exclusive measure, the grounds for conducting an investigative operation through videocommunication the criminal procedure, and the procedural procedure for conducting an investigative operation through videocommunication the criminal procedure. While studying the selected topic, the legislative features of conducting an investigative action through videocommunication the use of a special case and the practical significance of its implementation were analyzed. The topicality of the chosen topic is due to the different interpretation of the legal provisions on investigative actions by means of the species. The purpose of the research of this topic is to study the features and grounds of investigative action in criminal proceedings using forensics, in particular, to identify the essence of conducting investigative actions through videocommunication forensics in criminal proceedings, the logic of legal regulations on the grounds for conducting investigative actions through videocommunication forensics, and the presumed will of the legislator, as well as to identify investigative procedures through videocommunication forensics features and problems of the procedural order of execution of the action. When studying the topic selected in the article, the legal comparative method, deductive and inductive, as well as analysis and abstraction methods were used.

Keywords: investigative action; specific exceptional means; another place; personal safety.

¹ The article was presented on 02.04.2024 and was reviewed on 03.05.2024.

Артур Гамбарян

*Заведующий кафедрой теории права и конституционного права
Российско-Армянского (Славянского) Университета,
доктор юридических наук, профессор,
заслуженный юрист Республики Армения,
член редакционной коллегии научно-практического журнала
“Законность” Прокуратуры РА*

ПРИМЕНЕНИЕ ВИДЕОКОНФЕРЕНЦИИ ПРИ ПРОИЗВОДСТВЕ СЛЕДСТВЕННОГО ДЕЙСТВИЯ¹

Абстракт

В статье исследуются сущность применения видеоконференции при производстве следственного действия по Уголовно-процессуальному кодексу Республики Армения как исключительная мера, основания применения видеоконференции при производстве следственного действия и процессуальный порядок применения видеоконференции при производстве следственного действия. При изучении выбранной темы были проанализированы законодательные особенности применения видеоконференции при производстве следственного действия и практическая значимость его проведения. Актуальность выбранной темы обусловлена различным толкованием норм законодательства относительно применения видеоконференции при производстве следственного действия. Целью исследования данной темы является изучение особенностей применения видеоконференции при производстве следственного действия, в частности, выявление сущности применения видеоконференции при производстве следственного действия, логика правового регулирования оснований для применения видеоконференции при производстве следственного действия и подразумеваемая воля законодателя, а также выявление особенностей процессуального порядка применения видеоконференции при производстве следственного действия и проблем, возникающие при его проведении. При изучении выбранной в статье темы использовались сравнительно-правовой, дедуктивный и индуктивный методы, а также методы анализа и абстракции.

Ключевые слова: следственное действие; исключительная мера; другое место; безопасность лица

¹ Статья была представлена 02.04.2024 и прошла рецензирование 03.05.2024.